

Vytauto Didžiojo Universitetas
Humanitarinių mokslų fakultetas
Istorijos katedra

Ignas Babušis
II magistro kursas, Lietuvos istorija

Tautinis lietuvių karių sąjūdis I pasaulinio karo metu

Pranešimas

Tikrino prof. E.Aleksandravičius

Kaunas
2009

Po 1795 m. Abiejų Tautų Respublikos padalijimo buvusi Lietuvos Kunigaikštystės kariuomenė buvo praktiškai sunaikinta, didžioji dalis lietuviškų dalinių buvo arba išformuoti arba inkorporuoti į Rusijos imperijos kariuomenę. Po Napoleono karų, dėl parodyto nelojalumo tautiniai lietuvių daliniai buvo išformuoti, o kariai perkelti į kitus pulkus. Vėliau, visą XIX a. lietuviams teko kautis daugelyje sukilimų tiek buvusiose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, tiek už jo ribų, lietuviškus dalinius turėjo Prūsijos, Prancūzijos, iš dalies Varšuvos kunigaikštystės ir Kongresinės Lenkijos karalystės kariuomenės, tačiau Rusijos Imperijos kariuomenėje jie savų dalinių neturėjo.

I Pasaulinio karo metu lietuviams teko kautis įvairiuose kariuomenės: Prūsijos lietuviai buvo imami rekrutais į vokiečių kariuomenę, beveik 10 000 lietuvių emigrantų kovojo Jungtinių Amerikos valstijų kariuomenėje, į organizuojamus lenkų legionus irgi pateko keli tūkstančiai lietuvių, na o daugiausiai jų priklausė carinės Rusijos daliniams, į kuriuos karo pradžioje buvo mobilizuota beveik 60 000 vyrų¹. Karo metu iš jų didžioji dalis nukentėjo: 11 173 kariai buvo užmušti, 18 712 sužeisti, 3 871 liko invalidais, o 15 000 pateko į vokiečių nelaisvę².

Tautinius dalinius tuo metu jau turėjo būsimos kaimynės: latviai, kur latvių šaulių batalionams priklausė veik 40 000 karių ir kurie įnešė didžiulį indėlį Rusijos pilietinio karo metu, be to lenkai savo legionus turėjo jau nuo 1914 m. ir, atkūrę nepriklausomybę, iš karto galėjo remtis itin rimta karine jėga kovoje tiek su bolševikais, tiek su lietuviais. 1917 m. prasidėjus Vasario perversmui lietuvių kariai vis aktyviau ėmė reikšti savo politines pažiūras, organizavo mitingus, būrėsi ir jungėsi į komitetus, reikalavo tautinių dalinių sukūrimo, net Lietuvos nepriklausomybės. Petrograde vykstant istoriniams įvykiams lietuviai neliko nuošalyje, dėjosi tiek prie bolševikų, tiek prie baltųjų, na o dauguma ėmė svarstyti Lietuvos nepriklausomybės klausimą.

Vieni pirmųjų Rusijos imperijoje ėmė organizuotis Petrogrado Lietuviai, kur tuo metu buvo susitelkęs Lietuvos pabėgėlių žiedas, veikė Lietuvių Tautos Taryba, kuriai

¹ Vaičėnionis J., Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje, p. 12

² Lesčius V., Lietuvos kariuomenė 1918 – 1920 m., p. 19

vadovavo Stasys Šilingas, o sudarė Dūmos deputatai Martynas Yčas, Mykolas Januškevičius, Pranas Keinys ir Juozas Laukaitis. 1917 m. Vėlykų metu Petrograde įvyko pirmasis lietuvių karių susirinkimas, kuriame buvo nutarta kurti nepartinę lietuvių karių sąjungą, šios sąjungos pagrindiniu tikslu iškeltas siekis „jungti lietuvių karius kovai už laisvą demokratinę Lietuvos respubliką“. Be to nutarta lavintis politiškai, gerinti lietuvių karių materialines ir moralines sąlygas, ginti pasiektą laisvę ir darbo žmonių klasės reikalus. Buvo nutarta surengti visos Rusijos lietuvių karių suvažiavimą, kuris išspręstų savos kariuomenės steigimo klausimą.

1917 m. kovo – gegužės mėnesiais praktiškai visose armijose ir visuose frontuose vyko lietuvių karių suvažiavimai, miestų igulose, kur daugumą karių sudarė lietuviai, vyko maištai, todėl Petrogrado lietuvių karių Vygdomajam komitetui pavyko jau gegužės 25 d. suorganizuoti visuotinį lietuvių karių suvažiavimą, į kurį atvyko 88 delegatai, atstovaujantys beveik 16 000 lietuvių karių. Buvo nutarta, jog:

1. Lietuva turi būti laisva
2. Lietuvoje turi būti demokratinė tvarka
3. Tik steigiamasis Lietuvos susirinkimas gali spręsti Lietuvos valdymo formą lygiai ir Lietuvos santykius su kaimyninėmis tautomis bei valstybėmis.
4. Lietuvos ateities neturi spręsti jokia kita valstybė pati viena.
5. Rusijos steigiamasis susirinkimas teturės pripažinti lietuvių tautai teisę spręsti Lietuvos valstybės gyvenimą Steigiamajame Lietuvos susirinkime.
6. Lietuvos klausimas yra tarptautinis klausimas, taigi ir Lietuvos ateitis gali būti sprendžiama tik Tautų taikos kongrese
7. Į Tautų kongresą turi būti kviečiami lygiomis teisėmis su kitų valstybių atstovais ir lietuvių tautos atstovai.
8. Šiame Tautų taikos kongrese turi būti sujungta Didžioji ir Mažoji Lietuva.

Šitokia rezoliucija buvo priimta vienbalsiai. Nors, dėl politinių nuomonių išsiskyrimo, suvažiavimui nepavyko prieiti vieningos išvados dėl atskiros kariuomenės steigimo, tačiau buvo įsteigta Lietuvių karių sąjunga ir patvirtinti jos įstatai bei išrinktas Centro komitetas.

Reikia pasakyti, kad buvo ir neigiamų nuomonių dėl tautinių dalinių formavimo: motyvuojama buvo tuo, kad Lietuviški pulkai visvien negalės lemti Lietuvos likimo,

vokiečiai irgi gali suformuoti lietuvių pulkus, lietuviški daliniai, kaip geriau disciplinuoti, gali būti pasiūsti vygdyti pavojingiausias operacijas ir panašiai, be to buvo nuomonė, kad tautiniai daliniai skaldytų revoliucinę kariuomenę. Kita vertus net ir skeptikai tikėjo, kad laisvę Lietuvai galima pasiekti tik ginkluotos kovos metu³.

Po spalio perversmo padėčiai kiek stabilizavusis Lietuvių karių sąjungos Centro komitetas ėmėsi rūpintis lietuvių kariuomenės steigimu. Smolenske buvo sudaryta lietuvių pulkų steigimo komisija, tačiau jai sunkiai sekėsi formuoti tautinius dalinius nes rusų valdžia norėjo kurti bendrus lietuvių – latvių dalinius, kurie taptų bolševikų valdžios atrama. Lietuvių karių sąjungos Centro komitetas priėmė itin rimtą žingsnį ir paskelbė, kad lietuvių kariai nedalyvauja Rusijos revoliuciniuose įvykiuose⁴. Vadinasi pagrindiniu susiorganizavusių karių uždaviniu buvo ne pagalba revoliucinėms idėjoms, o susikurti turėjusiai Lietuvos valstybei.

1918 m. sausio 15 d. Petrograde įvyko antrasis Lietuvių karių suvažiavimas. Jame smarkiai išsiskyrė dvi politinės jėgos – dešinieji demokratai ir kairieji socialistai. Kadangi suvažiavimui vadovavo bolševikai, jie pasmerkė Lietuvių karių sąjungos Centro komiteto nutarimus kaip antirevoliucinius bei paskelbė rezoliuciją, kurioje kvietė lietuvius dėtis prie darbininkų – valstiečių Raudonosios armijos. Pati Lietuvos karių sąjunga buvo likviduota, o vietoj anksčiau leistų „Laisvo žodžio“ ir „Laisvės karininko“ ėmė eiti, tiesa neilgai, „Kareivis - socialistas“.

Taip atsitikus buvo bandyta įkurti Lietuvių karių vygdomąjį komitetą kaip priešpriešą komunistinei lietuvių karių Centro tarybai, tačiau jis praktiškai nieko neveikė ir greitai metu susilikvidavo. Daug didesnę reikšmę turėjo 1918 m. vasario 25 d. Voroneže sudaryta karinė komisija, kuri globojo lietuvius karius, o demobilizuojamus gražindavo į tėvynę. Į Lietuvą grįžtant vis daugiau lietuvių karių merdinti karių organizacija Rusijoje iširo.

Taigi, galima tegti, kad lietuvių karių sąjūdis I Pasaulinio karo pabaigoje užgimęs Rusijos imperijos kariuomenėje buvo vienas masiškiausių lietuvių judėjimų, vienyjęs beveik 20 000 kareivių. Būtent lietuvių karių tautiniam sąjūdžiui priklauso nuopelnai dėl

³ Ten pat, p. 22

⁴ Ten pat, p.29

to, kad lietuvių kariai neprisijungė prie Raudonoios Armijos ir masiškai dezertyravo iš lenkų dalinių. Iš dalies buvo įgyvendintas siekis kurti lietuvišką kariuomenę. Iki karo pabaigos buvo sukurti šie lietuviški daliniai:

1. Atskirasis lietuvių batalionas Vitebske
2. Lietuvių atsargos batalionas Smolenske
3. Atskirasis lietuvių batalionas Rovne
4. Lietuvių dragūnų divizija Valke
5. Sibiro lietuvių Vytauto Didžiojo batalionas
6. 226-oji lietuvių lauko ligoninė Ungėnuose⁵

Batalionuose ne tik sklido patriotinės idėjos bet ir buvo visapusiškai lavinamasi. Štai pavyzdžiui Vitebsko batalione, kuriam vadovavo pirmasis žuvęs Lietuvos karininkas Antanas Juozapavičius, karių švietimui buvo užprenumeruota laikraščių „Lietuvos balsas“, „Naujoji Lietuva“, „Vadas“, „Santara“, „Kyjevskaja mysl“ ir „Ruskoje slovo“. Smolensko batalione buvo suorganizuoti lietuvių kursai, kur kariai galėjo pramokti skaityti, rašyti bei skaičiuoti. Sibiro lietuvių batalionui paskaitas vedė rašytojas Kazys Puida, jie buvo įsisteigę knygynėlių, prenumeravo Amerikos lietuvių laikraščius⁶.

Nors tautiniai daliniai buvo išformuoti ir jiems nepavyko įsikieti į atkuriamą Lietuvos kariuomenę, dauguma prie lietuvių karių tautinio sąjūdžio 1917 – 1918 m. prisijungusių karių įnešė svarų indėlį nepriklausomybės karų metu, daugiausiai jie papildė puskarininkių ir karininkų gretas, kurių itin trūko besikuriančiai Lietuvos kariuomenei. Sąjūdžio aktyvistai Pirmosios respublikos metais užėmė aukštas pareigas: Kazys Škirpa, Stasys Šilingas padarė politinę karjerą, Jurgis Elisonas tapo žymiu pedagogu, gamtininku ir kraštotyrininku, Pranas Klimaitis, Petras Linkus - Linkevičius tęsė karininkų karjerą nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje.

Be to, buvę tautinio karių sąjūdžio dalyviai aktyviai įsiliejo į Pirmosios Lietuvos respublikos viešąjį gyvenimą, priklausė karo veteranų, karo invalidų, karininkų draugijoms ir pan. Kiekvienais metais vykdavo Rusijos kariuomenėje tarnavusių karių suvažiavimai, vadinasi kariu organizavimosi tradicija nenutrūko ir po I Pasaulinio karo.

⁵ Vaičėnionis J., Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje, p. 17

⁶ Lesčius V., Lietuvos kariuomenė 1918 – 1920 m., p. 35-39

Šaltiniai ir literatūra:

1. Bradley J., Subjects into Citizens: Societies, Civil Society, and Autocracy in Tsarist Russia, *The American Historical Review*. Vol. 107, Issue 4, (2002)
2. Davies N., Dievo žaislas. Lenkijos istorija t.1 (Vilnius, 2002)
3. Karys, nr. 7 (Kaunas, 1938)
4. Lietuvos kariuomenės karininkai 1918 – 1954 t.1 (2001)
5. Lietuvos kariuomenės karininkai 1918 – 1954 t.2 (2002)
6. Lesčius V., Lietuvos kariuomenė 1918 – 1920 m. (Vilnius, 1998)
7. Navaitis A., Pirmasis lietuvių karių suvažiavimas, *XXI amžius* nr. 30 (Vilnius, 2007)
8. Surgailis G., Lietuvos kariuomenė 1918 – 1998 (Vilnius, 1998)
9. Vaičėnionis J., Lietuvos karių uniformos ir lengvieji ginklai XX amžiuje (Vilnius, 2004)